

NATIONAL LITERATURE AND THE GLOBAL CONTEXT: THE UKRAINIAN DIMENSION

НАЦІОНАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА І ГЛОБАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Olena Kolinko¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-672-0-23>

Глобалізація як одна з визначальних тенденцій сучасного світу є багатовимірним процесом, який інтегрує економічні, політичні та культурні системи у світовому масштабі та формує нову систему комунікацій між країнами і народами. У культурній сфері глобалізація означає активний обмін культурними цінностями, транснаціональну комунікацію, формування глобального інформаційного простору. Великомасштабні процеси глобалізації не могли оминати літературу і науки про неї як складової культури. Про те, яких імпульсів надають ці процеси сучасній культурі та гуманітаристиці неодноразово писали вчені (Р. Войтович, Т. Фрідмен, І. Шевель, І. Лімборський, П. Бергер, С. Ганінгтон, К. Гірц, В. Співак та ін.), зокрема, Т. Фрідмен зазначав: «Завдання, що стоїть перед країнами та й окремими особами в цю добу глобалізації полягає в тім, щоб знайти здорову рівновагу між збереженням своєї тожсамости, домівки та спільноти, і виконанням всіх речей, конче потрібних, щоб виживати в новій світовій системі [7]. Ця настанова торкається усіх сфер суспільного життя: економічної, політичної, екологічної, культурної тощо. Розмисли Т. Фрідмена ніби продовжує В. Співак, який висновує, що «глобальне суспільство – це не особливий соціальний лад, а всепланетна система співпраці й співіснування різних соціумів і культур. Вона означає існування світової спільноти як глибоко диференційованого цілого» [4].

Багато інших вчених, надто філологів, докладають немало зусиль в усвідомленні й осмисленні світових глобалізаційних процесів та їхнього впливу на духовну сферу діяльності людини, зокрема на літературу: І. Дзюба, Т. Денисова, Г. Александрова, Л. Грицик, М. Жулинський, І. Лімборський, В. Матвійшин, польська дослідниця Є. Доманська та ін.

Говорячи про глобалізацію української літератури, важливо наголосити, що її інтеграція у світовий культурний простір почалася значно раніше за сучасні глобалізаційні процеси. Ще за часів Київської

¹ Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Ukraine

Русі, за якою утвердився авторитет могутньої європейської держави, налагоджувалися дипломатичні й культурні контакти з Європою. У свій час Тарас Шевченко написав:

«І чужому научайтесь, /
Й свого не цурайтесь...» [9].

Ці слова стали своєрідною культурною формулою, яка сьогодні звучить напрочуд актуально і поєднує імператив відкритості до світу й збереження національних пріоритетів, фактично передбачаючи сучасну модель культурної глобалізації.

Леся Українка як поліглот і перекладач творів багатьох зарубіжних письменників, вважала, що людям потрібна не відчуженість, а щоб «рідне і чуже поєдналося щільно», щоб «навік затихнули ворожеча і болі», щоб «не діяла вже ганьба неволі» (вірш «Legende des siecles» – в перекладі з французької «Легенда віків») [5, с. 348].

Іван Франко заперечував сліпе наслідування не завжди продуктивних на національному ґрунті тих чи тих типів художнього мислення, «безплідність» копіювання будь-якого західноєвропейського явища, однак вітав молоді таланти, які сповідували нові європейські моделі авторської свідомості, виступав, щоб «їх смак, розуміння літератури, їх суспільні, політичні погляди були зовсім новочасні, європейські» [6, с. 516].

Серед письменників, які долучалися до нових ідей у світовій літературі, не втрачаючи своєї національної основи, варто назвати Марка Вовчка, Михайла Старицького, Панаса Мирного, Осипа Маковея, Василя Стефаника, Гната Хоткевича, Ольгу Кобилянську, Валер'яна Підмогильного, Миколу Хвильового, Миколу Зерова, Миколу Лукаша та ін. Саме вони перекинули місток у ХХ століття, не тільки запозичуючи найкращі літературні надбання європейських митців, а й збагачуючи їх своїми унікальними здобутками. У 1920-х роках Микола Хвильовий у відомому памфлеті «*Камо грядеши*» порушив проблему культурної орієнтації України, його заклик: «Геть від Москви! Дайош Європу!» [8] був заклик до незалежності української культури, яка має відірватися від «московської задрипанки», від знахабнілого агресора та інтегрувати в європейський культурний простір.

Говорячи про інтеграцію української літератури в глобальний культурний простір, варто наголосити, що еміграційна література брала безпосередню участь у цьому процесі, будуючи модель культурної присутності України у світі. Саме еміграційні літературні осередки стали простором збереження, розвитку та міжнародної репрезентації української культури. Після поразки Української революції значна частина інтелектуалів опинилася в еміграції. У 1920-х роках у Празі

сформувалося літературне угруповання, яке згодом отримало назву «Празька школа». До нього належали Євген Маланюк, Олег Ольжич, Олена Теліга, Юрій Дараган та інші. Їхня творчість була зорієнтована на високі європейські естетичні стандарти. Поезія празьких митців формувала образ сильної, державницької України, інтегрованої у європейську культурну спільноту. Таким чином, вони реалізували ідею «психологічної Європи», про яку писав Микола Хвильовий. На цьому наголошує сучасний дослідник Б. Мельничук: «Празька школа постає як найперша у XX столітті свідомо спроба інтегрування української поезії у європейський модерністський дискурс. <...> Вона спрямовує літературу не лише на внутрішній розвиток, а й на діалог із західноєвропейськими літературними процесами» [2, с. 45]. Отже, уже в 1920–1930-х роках українська література позиціонувала себе не як периферійну, а як повноправну складову європейського культурного процесу.

У Німеччині після Другої світової війни в таборах «Ді-Пі» («переміщених осіб») виникла організація, що об'єднала письменників-емігрантів – МУР. Серед активних членів його були *Улас Самчук*, Василь Барка, Тодось Осьмачка, *Іван Багряний*, Ігор Костецький, *Юрій Шерех* (Шевельов) та ін. У програмних документах МУРу наголошувалося на необхідності створення «великої літератури», здатної репрезентувати Україну світові. На цьому акцентує О. Ільницька: «МУР виступав не лише як культурно-літературна спільнота, але і як осередок вироблення національної програми, що поставила собі за мету включення української літератури у пан-європейський культурний процес. Його ідеальні настанови транслиували ідею України як суб'єкта світової культури» [1, с. 78]. МУР став важливою спробою культурної глобалізації української літератури в умовах вимушеної еміграції.

У 1950-х роках у США сформувалася Нью-Йоркська група українських поетів, до якої входили Богдан Бойчук, Богдан Рубчак, Віра Вовк, Патриція Килина, Емма Андіївська, Юрій Тарнавський та інші. Діаспорні поети не просто писали українською мовою за кордоном, а свідомо шукали місце української літератури в глобальному модерністському контексті. Це означає, що українська література функціонувала не лише як носій національної традиції, але й як учасник глобального естетичного процесу. Як зазначає О. Смолич, «Нью-Йоркська група не лише розвивала модерну українську поезію, а й поставила її в один простір із англомовним авангардом, демонструючи здатність української мови до експерименту і модерності» [3, с. 112].

Сьогодні українська література, сформована в умовах колоніального тиску, цензури та постійних заборон, дедалі більше інтегрується у світовий культурний простір. Це яскраво репрезентують українські

автори – Юрій Андрухович, Оксана Забужко, Сергій Жадан, І. Карпа, **Мар'яна Савка, Софія Андрухович, Євген Положій** та багато інших, які є учасниками міжнародних фестивалів, книжкових ярмарків й інших культурних програм. Їхні твори перекладаються десятками мов світу, що дозволяє краще зрозуміти український історичний досвід, культуру та сучасні суспільні процеси. В умовах глобалізації українська література активніше артикулює питання самоідентифікації, історичної пам'яті, мови.

Після 2014 року та особливо після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році українська література стала важливим інструментом культурного спротиву та самоусвідомлення (це твори **Тамари Горіха Зерня («Доця»); Світлани Талан («Оголений нерв»);** Валерія Маркуса («Сліди на дорозі»); **Софії Андрухович («Амадока», «Катананхе»), Євгена Положія («Ловайськ», «Фінальний епізод (війни, що триває 400 років»)**), **Андрія Кокотюхи («Довга комендантська година** та ін.). Інтерес до творів з такою тематикою значно зріс у світі, що засвідчує актуальність національного голосу у глобальному контексті. Українська література має потенціал бути цікавою світові саме через свою унікальність – колоніальний досвід, боротьбу за незалежність, сучасну війну, феномен культурної стійкості.

Отже, українська література вже давно перестала бути «локальною» і дедалі стає більш відкритою, стає учасницею світових глобалізаційних процесів. Утім варто пам'ятати, що глобалізація – це водночас і виклик, і діалог, і можливість. І який із цих векторів стане домінантним, залежить від культурної свідомості суспільства, від ставлення громадян до демократичних цінностей, тобто глобалізація може стати ресурсом для зміцнення національної культури тільки за умови збереження мовної, історичної та естетичної самобутності.

Список використаних джерел:

1. Ільницька О. В. *Мистецький український рух: Ідентичність. Ідеологія. Дискурс*. Київ : Видавничий дім Дуліба, 2018. 276 с.
2. Мельничук Б. Г. *Празька школа української поезії (1920–1930-ті.): Історико-літературне дослідження*. Вид. 2-ге, доп. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. 312 с.
3. Смолич О. М. *Нью-Йоркська група українських поетів: Історія і поетика*. Харків : Фоліо, 2020. 344 с.
4. Співак В.М. Глобальне громадянське суспільство : реалії та майбутнє URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2010_1/34.pdf, с. 1 (дата звернення: 5.03.2026).
5. Українка Леся. Твори: у 12 т. Т. 10. Київ : Наукова думка, 1978. С. 348.

6. Франко І. З остатніх десятиліть ХІХ віку. Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1984. Т. 41. С. 471–529.
7. Фрідмен Томас Л. Лексус і оливкове дерево. Зрозуміти глобалізацію URL: <https://www.ji.lviv.ua/ji-library/friedman/lexus03.htm> (дата звернення: 28.02.2026).
8. Хвильовий М. *Камо грядеши*. URL: http://ukrlit.org/faily/avtor/khvyliovyi_mykola/khvyliovyi-kamo_hriadeshy.pdf/ (дата звернення: 5.03.2026).
9. Шевченко Т. *І мертвим, і живим, і ненарожденним...* Кобзар. Київ : Дніпро, 1989. URL: https://svitliteraturu.com/load/biblioteka/teksty_124_perekazy/t_shevchenko_i_mertvim_i_zhivim_tekst_tvoru/38-1-0-1146 (дата звернення: 2.03.2026).